

ՄԵՂՈՒԻ

ՀԱՆԴԻՍ ՏԵՍՆՕՐԵԱՅ

Կը հրապարակվի ամեն ամսու 10ին, 20ին և 30ին:	Տարեկան գինն է 100 դրամ:	Ծանոթացումը մի անգամի համար պողին 100 դր
Պարագրուկների արդերն էն:	վեցամեայ " 60 "	" երկու " 80 "
Կ-ՊՕԻԻ. Ընկերային բնիկ-բնիկ Ըն-	Մեկ թի-ին " 4 "	" երեք " 60 "
կերպարան: Մեծ նոր խանի վերի դասու թի- 6-	Որ թի-ին ուղի-ի ներս պարագրուկի:	Մեծ, պարագրուկի և խոր գրեթե 1-ը-ծ
Չ-հանի-ա. Պ. Ղ. Գ. Պալատարեանին	Դասու երկու-ի և քաղաքի ճամբու ծախսը	Ծանոթացումը ուրիշ անգամի-ին:
Համապատասխան:	առնողին վրայ է:	

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 10

Դ. ՏԱՐԻ 1860

ԹԻԻ 109

Ա Ջ Դ

Իրագրիներուն ստակը տուէք. ալ տղա-
յուկիւն է ըրածնիդ իրաւ որ. (քովէս մէկն
ալ տանդուկիւն է գրէ կ'ըսէ). խղճմտանք
չունիք պէ մարդիկ, ութ ամիս է Մեղու կը
կարգար, որ մը չ'եղաւ որ միտքերնիդ դարձ
ստակը դեռ վճարած չ'ըլլանիդ: Միտքերնիդ
ձգող չ'եղաւ ալ չ'էք կրնար բռնել վասն զի
Պ. ցրուիչը ձեր տանը: ձեր սենեակին, ձեր
խանութին դուռը մաշեցուց երթալով դա-
ւով. — իր կօշիկը. — ան մի հարցնէք: Տա-
րեգիսէն մինչև հիմայ 250 օր է. այսչափ
օրուան մէջ էն քիչը 50 անգամ եկած է ամեն
մեկուդ քովը. սուտ զըռցելով վայն 'ի վա-
նիդ եկաւ. թէ որ հոռոմ ըլլայիք՝ այդ 50
սուտերնուդ համար, էն քիչը Մեղուի մը
տարեկան ստակը պիտի վճարէիք խոստովա-
նած ատեննիդ:

Ընթերցասիրաց ընկերութեան գանձա-
պետն ու գործակալն ալ ամեն օր կռիւ ու-
նին իրարու հետ. շաբաթ իրիկուն գանձա-
պետը կը հարցնէ. այս շաբաթ քանի հազար
դուրուշ եկաւ. — հարիւրով հարցուր. —
քանի հարիւր դուրուշ եկաւ. — տասնով
հարցուր. — ինչ կ'ըսես պէ. — ինչ պիտի
ըսեմ. Միութեան մէկ օրինակի վեցամսեայ
գինը առնուլիցաւ. կորած քաննոց ոսկի մը
քաննուհինգ դուրուշի տեղ. — ինչու առիք. —
ան ալ կորսնցնէիք, հա. — ինչ կ'ըսես եղ-
բայր. այսչափ առնելիք կայ. այսչափ ստակ
կ'ուզիլ մենէ, ինչ պիտի ընենք մենք. չը գի-
տեն որ ամեն շաբաթ խմբագրիները մենէ
ստակ կ'ուզեն, Պօլսեցիները իրենց ծանր խօս-

քերովը գլուխնիս կը յաւցրնեն: Մոսկիայէն,
Թիֆլիզէն, Թեոդոսիայէն, Իզմիրէն, Բարի-
զէն ամեն շաբաթու ծրարներով նամակ կը
գրեն փարա կը պոռան. ստակները առիւր մի
չ'են հարցնէր ու ստակները ամբողջ զրկե-
ցէք կը գրեն. ինչ ընելու է իրաւ որ ես ալ
չը գիտեմ. չուարեր մնացեր եմ: . . . Սա
ցրուիչը կանչեցէք նայիմ. . . Պ. ցրուող ու
ստակ ամենեւին չը բերող. ինչու ստակ չ'ե-
րերեր կոր. — բաժանորդները ստակ չ'են
տար կոր. — ես ինչ գիտեմ. ասօր չ'ըլլար,
վաղը կ'ըսեն. այս շաբաթու քովերնիս մի հան-
դուր, աղան հոս չ'է, անպարտաւոր հիւանդ-
է, մենք Միութիւն կ'առնենք մի ետ. չ'էի
գիտէր, սխալ չ'ըլլայ. մանչը գայ տէ հար-
ցնեմ. ճամբան կը տեսնան իս, սխալ ստիպել
կ'ըլլան, ետեւուն կը վազեմ, տուն եկուր
կ'ըսեն, ան, այ օղու, օրիսլիէն հալը չ'իյտեն
կ'ըսեն, վերջապէս ամեն օր իս կը խաբեն: —

Նայէ քեզի զրուցեմ, մենք խախը ըլլաւ
նուս անոնք թող խախը ըլլան. հիմայ կ'եր-
թաս ամենէն ալ ստակ կ'ուզես. չը տան նէ
կոկորդ-դ պատրուտելով կը պոռաս, չ'եղաւ,
մէյ մ'ալ կը պոռաս, ծեծ կուտես, ծեծը
կերար մի, դուն ալ անոնք կը ծեծես, խել-
քերնին գլուխնին եկաւ տէ ստակը տուին
նէ՝ աղէկ. չը տուին, նորէն կը պոռաս. —
անոնք ալ ի-ֆի-ր կ'ընեն. — դուն ալ քանի
մը նորեկուկ ի-ֆի-ր սովիւ, դուն ալ հայ-
հայէ. հերիք չ'եղաւ, չ'ամացան. Օպիսիին
տուր. վերջապէս ինչ կ'ընես ըրէ. ստակ բեր.
ահա քեզի լիակատար իշխանութիւն. — հա,
եո ալ ատ կ'ուզէի. նայէ ասկէ ետքը ինչ
կ'ընեմ:

Ստակ չը տուող ընթերցողք. ասի լսեցիք
ա. ասիէ ետքը զգուշացէք ու ցրուիք հե-
ռուէն տեսնէք նէ՝ ստակը ձեռքերնիդ պատ-
րաստեցէք. ես ազգ ըրի, մեղքէն ելայ կամ
մեղքը ինէ ելաւ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ամսոյ 8ին գումարվեցաւ երկրորդ ան-
գամ սահմանադրականապէս կազմեալ ազգա-
յին ընդհանուր ժողովը՝ Քաղաքական Ժո-
ղովի նորընտիր անդամներէն հինգ հոգի ի-
բեկ հրաժարականը, անձնական գործերնուն
չընտրելուն պատճառաւ, տուած ըլլալով ա-
նոց տեղ ուրիշն ընտրելու համար :

Այս հինգ հոգիներն էին հետեւեալները.

Պ. Կարապետ Պալեան

Պետրոս Խօրասանձեան

Գրիգոր Էֆէնտի Մաթթոն

Սահակ Բէշտրմաճեան

Յովհաննէս Լեւոնապետեան

Ասոց տեղ ընտրելի ցուցվեցան հետեւ-
եալները.

Պ. Կապա Համբարձումեան

Սիրտիչ Մաթթոն

Սիրտիչ Ֆրէնկեան

Յարութիւն Սարուխանեան

Յովհաննէս Սարախրոսեան

Եւ ընդհանուր ժողովոյ ատենապետութեան
պաշտօնին Պ. Սիրտիչ Մաթթոնին տեղ-
անոր եղբայրը Գրիգոր Էֆէնտին ընտրելի
ցուցվեցաւ :

Սակայն քուէարկութիւնը այն օրը չը կրցաւ
կատարվիլ. վասն զի, կ'ամէնանք զուգեւելու,
ազգային ընդհանուր քուէարկութեամբ ընտ-
րված երեսփոխաններէն շատերը եկած չ'ը-
լալով մեծագոյն մաս չ'էր կրցեր ստացվիլ.
ուստի որոշվեցաւ, որ այն օրը ներկայ գտնու-
վողները իրենց քուէն տան՝ մնացածներն ալ
մինչեւ երեքշաբթի զրկեն իրենց քուէն ու
չորս արժանահաւատ երեսփոխաններէ կազմը
ված յանձնաժողով մը քուէհամարը ընէ և
անմիջապէս իմաց տալով ամենուն՝ հետեւեալ
օրը քաղաքական ժողովը իր առաջին նիստը
ընէ : Այսինով ատենանք գոցվեցաւ :

Ընդհանուր ժողովին ատենապետ Սերվի-
չէն Էֆէնտին երեսփոխանաց մէկ մասին չ'ե-
կած ըլլալուն վրայ դիտողութիւն ընելով ա-
ռաջարկեց, որ ընդհանուր հաւանութեամբ

որոշվի, որ անկէ ետեւ ընդհանուր ժողովի մը
զանցառութեամբ, ներկայ չը գտնուող երես-
փոխաններուն անունը հրատարակվի :

Հոգ մ'ընէք Պ. Ատենապետ, Սերվի-
չէն պարտաւոր է այդ պարտքը կատարելու. վասն
զի ազգին Սահմանադրութիւնը կը պահանջէ,
որ անոր երեսփոխանները իրենց վրայ առած
պարտքը հաւատարմութեամբ կատարեն. և
եթէ մէկը պարտազանց կը գտնուի՝ անի
եթէ ազգին թշնամին ալ չ'է՝ գոնէ անոր յա-
ռաջարկմանութեանն ու բարօրութեանը փա-
վաքող չ'է. ուստի պէտք է որ այն մարդը
մէկդի մը զրկուի ազգին գործերուն հսկելու պաշ-
տօնէն՝ այն այն անձին անունը հրատարակե-
լու է, որ այն անձը ընտրողները իմանան ու
նոր անհոգութիւնը, հասկնալի խաբկած
ըլլալինն ու մէկ երկու անգամ զանի յորդու-
րելէն ետեւ, եթէ գարծեալ նոյն յանցանքով
բռնուի՝ իրենց իրաւունքը գործքի գնելով
հանեն զանի իր պաշտօնէն ու անոր տեղը ար-
ժանաւորապէս ընտրեն : Այլ ժողովուրդը իր
իրաւունքը ճանչել սկսած է, և արդէն լսած
նուսնայելով, թաղի մը ժողովուրդը այս վեր-
ջին ընդհանուր ժողովին ներկայ չ'եղող իր
մէկ երեսփոխանին դէմ գրգռվեր ու խոհեմ
անձանց պատգամաւորութեամբ իմացուցեր
է անոր, որ եթէ ուրիշ անգամ մ'ալ ընդ-
հանուր ժողովի ներկայ չը գտնուի նէ՝ զինքը
երեսփոխանութենէ պիտի հանեն :

Այս իր պարտուցը զանցառութիւն ընող
անձանց անունը հրատարակել ու զանոնք
հրաժարեցնելը՝ միմիայն ընդհանուր ժողովոյ
անդամոց չ'է, հապա Մաթթոն ամեն գործոցն
ու պաշտօններուն մէջ գտնուող անձանց պար-
տազանցներուն ընելու է, և կը յուսանք,
որ ազգային ժողովները այս կանոնը իրենց
մէջ ալ պահելու հոգատարութիւն կ'ընեն :

ԱՆՁՆԱՆՈՒԵՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հանդէսիս 106 Թըւովն արդէն իմացու-
ցած էինք, Պօլոյ մէջ ընկերութիւն մը կազ-
մված ըլլալը՝ գուրսեցի Հայերուն կարգաւ
և գրել ձրի ուսցընելու համար : Այս ընկե-
րութիւնը օր օրի մեծնալու և իր աշակեր-
տաց թիւը մեծցընելու վրայ է. արդէն քսան
եռսուն ուսումնական երիտասարդներ ամեն
կիրակի, խաչները, մաքսատունները, նաւա-
մատոյցները (խկէլէ) և ուրիշ տեղեր կը պտը-
տին, որ տեղ 100, որ տեղ 50 աշակերտի կար-
դալ և գրել ուսցընելու, ու իրենց խմած գա-

Լաթ մը սուրճին (քահվէ) ստակն ալ իրենք տալու չափ իրենց աշակերտներէն փոխարինութիւն մը չտալու և չ'ընդունելու պոյժ մանով: Իրենց դեռ չըզացած տեղերէն ալ դրսեցիները կուգան մենք ալ Հայ Հ'է'նք մի, մեզի ինչո՞ւ չէք գար ըսելով:

Արդէն շատ մարդիկ անոնց ձրի տրվելը քերականներու գին վճարած են, և իրենք ալ նպաստամատոյց ու քաջալերեղած են այս աղբասէր երիտասարդներուն:

Այս ընկերութեան պայմաններէն մէկն է առ. «ամեն Հայ ընկեր է, որ մէկը աշակերտներ կարդացընելով, որ մէկը անոնց գիրք ձարելով, որ մէկն ալ թէ վարժապետները թէ աշակերտները քաջալերելով և կամ զանոնք չըծաղրելով ու չըյուսահատողընելով»:

Ուստի ո՞վ որ կը ծաղրէ այն 40,50 տարու Հայերը, որ կարդալ ուսնելու սկսած են, 25,30 տարու վարժապետի մը առջև ծունկ չուգած տեսնելով կամ զանոնք վհատեցնելով թէ այն տարիքնուն ետքը ալ չ'են կրնար ուսնիլ՝ այնպիսի անձը թշնամի է Ազգին. վասն զի այս ընկերութիւնը աղգին այնչափ մեծ բարիք մը պիտի հասցընէ, որուն նմանը և ոչ մէկ ընկերութիւն մը կարող եղած է ցարդ ընծայել Ազգին:

Այս ընկերութիւնը մեծ գործեր պիտի ընել տայ իր այն գուրոցի աշակերտներուն որոնք մենք հիմայ տեսած ատեննիս բանի մը տեղ չ'ենք դնել, այն անձինքը, որ հիմայ հոս կարդալ ուսնելու փափաքով մը կ'աշխատին՝ որ մը ուսցընելու պիտի աշխատին իւր քրանջիւրը իրեն երկրին մէջ ու ահա յանկարծ պիտի տեսնուի Հայաստանի ամեն գաւառներուն, ամեն մեծ ու փոքր քաղաքներուն մէջ դպրոցներ բացված. ամեն կողմ քսան տարի ետքը հարիւրին գոնէ 70,80 կարդալ գրել գիտցող Հայեր պիտի գտնուին. այն կողմերը, ուր քահանան իսկ հասարակ ընթերցանութիւն մը չ'ունի անոխալ:

Այն 40,50 տարու մարդիկը որ մը իրենց որդւոցը պիտի ընեն, ինչ որ մինչև այսօր անոնց Հոգւոյ հայրերը, առաջնորդ դրանք վաղ վարդապետներն ու եպիսկոպոսները չը կրցան կամ լաւ եւս ըսել չըհոգացին բնիկ:

Անոնք ուրեմն այն ուսումնականները, որ այս վսեմ կանխատեսութեամբ դուն կը գործեն կարելի եղածին չափ շուտ լուսուրբելու համայն Հայաստան:

Այս ընկերութեան հիմնադիր եղած է Գրախաճառ Պ. Գարուծիւն Վարդաբեան. յղացեր է այս վսեմ խորհուրդը, հաղորդեր

է քանի մը հոգու և անոնց հետ մէկ սիրտ մէկ հոգի սկսեր են աշխատիլ այս գործին. հետ զհետէ իրենց բարեկամներուն հաղորդեր են և անոնցմէ ալ ընկեր գտնելով՝ օր օրի կը մեծցընեն իրենց այս գործը:

Փառք ուրեմն հիմնադրին և իր աղբասէր ընկերներուն:

Գաղատիոյ վիճակի Հայոց առաջնորդ Արժանապատիւ Սիրախ Եպիսկոպոսը Պօլիսէն անցած ատենը բուն իսկ իր ինչ գիտաւորութեամբ Պօլիս եկած ըլլալը յայտնեց մեզի. միանգամայն և Սրբազան Պատրիարք հօր ալ իր ինքիւրը մատուցած ըլլալը:

Անկէ քանի մը օր ետքը և ահա Նիկիոմիդիայէն իր հետեւեալ նամակը ընդունեցինք:

Յարգւոյ խմբագիր:

Այսօր Սրբազան Պատրիարք հօր հարկադրական բարձր հրամանին համեմատ՝ կ'ուղղենք ահա մեր ծանուցարհը դէպի Սուրբ Վանքն մեր Գաղատիոյ, բայց առանց և ոչ փոքր դժուար մը գոնէ կատարուելու թէ վանքի վերաբերեալ և թէ վիճակի որոնց անշուշտ կարգի դրուելուն համար հատուտ կերպիւ երաշխաւորութիւն տուած էինք վիճակայնոց՝ որ ի սուրբ Եջմիածնէ ուղղակի Սարաքաղաքս դիմելուս նիւթական պատճառքն ալ ճիշդ՝ այն էր. ուստի այս մեր ունայնածեմն վերադառնալուն աղէկ հետեւանք չ'ունենալիք անտարակոյտ է և միանգամայն վստահաւոր. վասն որոյ սրբազան պարագ մը կը համարիմ անձիս, աղգալիսս պարագայներու վրայք համառօտ ծանօթութիւն մը տալ Ձեր Ազգապիւսութեանը, որ պատուական լրագրոյդ միջոցաւ աղգիս արդիւ ու դիւրագրած արտերուն դէմ ներկայացունք այս մեր Գաղատիոյ ցրտեալ ու դժբաղդ վիճակի վշտով հանգամանները, որով անպարտ կը կացուցանէք զմեզ զբը և ունայն մեղադրութենէ անանց ապագայ վտանգաւոր շփոթներու ու խռովութիւններու մասին, որոնք որ մեր առաջին քայլափոխին կ'սպասեն վիճակին մէջը, և դուք ալ Ձեր աղգապիւսական պաշտօնը ջերմեանիդ սգաւով կատարած կ'ըլլաք ի սէր Աստուծոյ:

Բարեմաղթու ձեր

Խ. Տ. Ս. Սիրախ Եպիսկոպոս
Միաբան Ս. Երուսաղէմի և
Գաղատիոյ Ս. Վանքոց:

3 սեպտեմբեր 1860
Նիկիոմիս

Այս նամակը հիմայ հոս կը դնենք Գաղատիոյ վիճակին Հայոց գանգատները և անոնց պատճառները յայտնելը ուրիշ ժամանակի թողլով: Այս նամակը կը հրատարակենք՝ յիշեցնելու համար Ս. Պատրիարք հօր, այն կողմերէն բիշ ատենի մէջ ծագելիք մեծ և վնասակար խռովութիւնները, որպէս զի կարելի եղածին չափ շուտ առաջարկէ այս խռովիւրը աղբային Քաղաքական ժողովին ու այն կողմի ժողովողեան ցաւը և նեղութիւնը թէ թեցրնէ կամ փարատէ. և ինչպէս որ ինքը խօսք տուած է վերայիշեալ առաջնորդին այս խռովութիւնները չը ծագած հեղձքնէ:

Այսուհանդէ, որ արժանքնաւոր առաջնորդ

դին այս ազգաբարձութիւնը կ'արթնցնէ Վազաբական ժողովոյ անդամոյ ալ միտքը ու աւտիք ալ հետաքրքիր ըլլալով այս բանին՝ կարելի եղածին չափ շուտ իմանալու կը փութան Վաղատիոյ աղգայնոց խնդիրն ինչ ըլլալը և անոր դորձադրութեանը աշխատելու :

ՏԻՆՈՒԹԻՒՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱՄԻՐԻ

ԺԱ

Գերեզման .

Մերեքէլամ Կարապետը, որ ըստ քիչ ամէն ազգէ անշատ, և ըստ իս ամէն ազգաց հետ մի և անբաժանելի հանգչեցաւ հոն, ուր Պողոսը չէր ուղէր, ուր Պետրոսի փայլը չէր, և ուր Հիւսիսը կամեցաւ, Մերեքէլամ Կարապետը, կրեմ, թաղուած ատենը, Կարիքն—Խաղաղութիւն գերեզմանոցին մէջ, տաճկական տաճարներ և անգղիական դրէ մը ծայրով Հայոց ազգին աղգաբարձութիւն մը ըրաւ, որ իր վիճակին կեղծկարծութեան, իր գոյութեան փառանքներուն, իր կարողութեանց բթութեան, և իր առաջնորդութեան խեղճութեանը վրայ ազատութեամբ խոսող ասիկէ ետեւ, ուսանի, որ ազգային կեանքը տաճարէ համար՝ անհատին կենաց հարկաւոր եղածէն զատ, շատ, դանաղան, դժուարին, բայց և անժխտելի կարիք կայ լեցունելիք, և վերջապէս խելամուտ ըլլայ, որ ինքեզ գլխուն և իր ճակատագրին ձգուած ըլլալով, ասիկէ ետեւ ալ չիկրնար Եւրոպայի առջև պարզ ընտանեկան դարձական և շուկայական խելքով շարժիլ, վարուիլ, ընթանալ, և անդ ընել :

Թէ որ ազգին առաջնորդական մասն այս ազգու ազգաբարձութիւնը չըլլայ, կամ մտածելը վաղուան ձգէ նէ, յայտնի է որ Աստուած մայր ապր չըտեր մարդուն : Բայց մեր անտարակոյս կը յուսանք, որ գործնական իրաւան ապարիւն չկրնանք, և ազգին իր կեանքը փրկելու համար ընթացք խորհելու և աշխատելու կսկիս ասիկէ ետեւ :

Այս կարի կարեւոր աղգաբարձութեան պատճառ ըլլալուն համար, Աստուած Մերեքէլամին հոգին, յատուկ և մեծափայլութեամբ մը լուսաւորէ, և իմ կողմէս, իր կենդանութեանն ու ունին իմ պաշտած կրօնքիս գէմ էլէլ պակաս խոստանքն անձ յիշատակ ըլլան : Գործնական խնդիրն ինձի չըվերաբերիր, վասն զի ես ոչ վրեժխնդիր Մերեքէլ հրեշտակապետ եմ, և ոչ որբաբընութեան պաշտօնեայ : Ես կրօնքին երթական եմ, կրօնքին հեղինակն ու տէրն Աստուած է, և Մերեքէլամի հոգին ալ ոչ ինձի ոչ Հայոց եկեղեցւոյն ոչ Անդղիոյ գետապանին և ոչ Օսմանեան Գրանը : Եւ Աստուծոյ միայն պատասխանատու է : Ուստի, Մերեքէլամին դիմեցողութեան մարմնոյն գերեզման չեալ, իսկական պատճառներու յցունելու ստիպումն է, Տաճկին տեղն անցնելով, և Տաճկին դադարած ասորիքիւն առջինն ալ անցնելով, Մերեքէլամը Դուռնէն առաջ հաւաքելու քիթը չեմ ըսել մանաւանդ այն ատենը, երբոր իմ վրաս եղած կրօնամբութեան զբարձրութիւնը հերքելու կողմադիմ, և մեռելոյ վրայ իմ ըրած ամբաստանութիւնն ալ չունեցած կրօնամբութեան խոստովանութիւն մը և վկայութիւն մը կըլլայ :

Արշապ Հոյ կուգի, որ գլխին կամ բարկութիւնը դուռնին յիշատակած ատենները հաւատքիդ օրէնքիդ խաղիդ ու պաշտօնիդ քիթը չեմ ըսել մանաւանդ այն ատենը, երբոր իմ վրաս եղած կրօնամբութեան զբարձրութիւնը հերքելու կողմադիմ, և մեռելոյ վրայ իմ ըրած ամբաստանութիւնն ալ չունեցած կրօնամբութեան խոստովանութիւն մը և վկայութիւն մը կըլլայ :

Ուրեմն գերեզման զանապուռ ինչո՞ւ պատճառ կը բռնեն այն բանը, որուն անեղութիւնն ու անգոյութիւնը պատճառ չիպիտի ըլլար քեզմէ անոր գերեզման տրուելու :

Մերեքէլամը մեր ննջեցելոց քովը չըթաղուէր համար օրի նաւոր և հաստատուն պատճառ մը ունինք նէ, այն մարդուն վրայք անանկ յանցանք մը յիշելու չէինք, որ կրօնամբութեան յոյցով պատճառուն հաստատութիւնը տխարացունէին զատ, իր հաստատութեանը համար ալ իրեքաթի լարչաթիւն վկայ բերելու կը պարտաւորինք, վասն զի, մարդը մեռած ըլլալով, քիթը չըլլալով կամ չըլլալն ինք չիկրնար յայտնել, կրօնակից ներս ալ չէն վկայեր, և ալ էւ դատախազ էւ վկայ միանգուս մայն չեմ կրնար ըլլալ : Ուստի, այս պատճառաւ զրախօտութիւն, դատիս անգուտ, վարկիս փաստակար, և իրքը ունեցած և իրաւամբ պարճեցած աղատակրօնութեան ալ անի, բաւ ժխտութիւն մըն է, որ անխորհրդաբար և ինքզինքիս գէմ կարտասանմ տիկդեբաց առջին :

Մերեքէլամ Կարապետին կանգուն մը հող խնայելուն պատճառը հաւատքիս քիթը չըլլալն է, վասն զի, քիթը անգոյանց քով վաղանցուկ կիրք մը ըլլալով, ապարդիւն և անցանելի կիրքը յարատեւ եւ անխախտ կամաց պէս չիդառուիր, ապա թէ ոչ, վերն ըսածինս յիշելով, Հայոց հարիւրին հինգին չափն ալ թաղման զրկուել կը պարտաւորենք իրարաւ հաւատքի քիթը չըլլալուն համար :

Մերեքէլամը չթաղելուն բուն և իրաւացի պատճառը որ Եւրոպայի առջև ալ անապագանէն է, անոր իր կենդանութեան ատենը կամաւ և յոժարութեամբ մեր կրօնքին բաժնուած, և կամաւ ու յոժարութեամբ մեր իկեղեցական խորհրդակցութեանն հրաժարած ըլլալն է : Ահաւասիկ այս պատճառն է, որուն վրայ ոյնիք և անդրդուելի մնալը մեր անժխտելի իրաւունքն է, և որ իր ամենայն օրինաւորութեանն ու արդարութեամբ հանգեք, տակաւին մեր բողոքական համադրէք ու Անդղիոյ գետապանը մեզի կրօնամբութիւն և ամբի կը համարենիր : Բայց ասիկայ մեզի փայլ ըլլալիք բան չէ, որովհետեւ բուն կրօնամբութեան և յաղթասիրութեան կիրքէ առաջ եկած հոգեմարդ զբարձրութեան մէջն է, որ փարկի մէջ արձանացնէ չգտաւ, վասն զի, զատ կրօնք ունենալ մարդոց արձան կրօնամբութիւն և ամբի կը համարին նէ, զատ գերեզման ունենալն ալ այնչափ կրօնամբութիւն և ամբի կընայ համարիլ Հայոց համար :

Բողոքականները չեն կրնար ժխտել, որ Հայոց ընդհանրութիւնը բողոքականին հաց կուտայ, իր տանը մէջ անոր տաղանջականութիւն կրնէ, իր խաղաղութեան անոր կը վարձէ, իր առուտութեան մէջ անոր հետ զովորութիւն կ'ընէ, և իր դատաստանին մէջ անոր վկայութիւնը կ'ընեն : Արդեօք բողոքականը իր թոյլն ինձի, որ իր պարտիկին մէջ Տեառնըդ առաջ ընէմ, իր տանը մէջ իրաւահանդիստ, և իր տաճարին մէջ ալ պատկերներ շարժելով յառապաղ ընէմ : Գաւ լիցի, ոչ ինձի այս հաւաքականութեան իր տանն ու տաճարին մէջ ընելու կը թողու, և ոչ իր աստուածապաշտութիւնն ու արքայործութիւնն իմ հաւաքան մէջ ընել յանձն կուռնէ :

Ինչպէս ուրեմն կապաշտութեան քիթը չեմ ըսել, չեմ ըսել, յանձն կուռնէ իր մեռելը կապաշտութեան հետ քիթ քիթի պաշտելուն հոն, ուր իրեն ատելի հաւաքականութեանը բաց երկինքին տակ գրօշ կը պարզէ իր մեռելին գլխուն վերէ : Վասն զի, ինչպէս որ աղէկ կընայ երեւակայել, ինք իր մեռելը թողած տեղը, մենք ալ մեր խաղչին ու խաղչիները բարձրած կրնանք նոյն վայրիկին գերեզմանացնէ ներս խաղչի, և քովի փռու մէջ հաւաքապ մը թաղել, որուն վրայ երգած խաղչի Օրհնութիւններն և մարտիրոսաց Հանդիսանի ներսիս, այսինքն հաւաքական հանդիսներն իր ննջեցելուն և յաղաղակարգայ վրայ միապէս կը ծառայէ : Եւ ինչպէս, մեր եկեղեցւոյն մէջ իրմէ հեռուն ըրած հաւաքականութեան գերեզմանացնէ մէջ աստուածապաշտութեան կը փոխուի յանկարծ, կամ թէ արդեօք իր աննկար յախանձալ յաղաղութիւնը խաղաղասէր անխորհակմանութեան կը դառնայ յեղափարդ : Այս ուրեմն, Մերեքէլամին դադարին քով ըրած ընդդիմանորդութիւններն և հանած աղմուկն ընդ յաղթանքութեան մարտիւն մըն է նէ, խորհրդակցայ հաւատարմութեան ապացոյց մըն է :

Թէ որ իրենք այս ըսածներն իրենց խոտակրոն աստ առաջագոյնութեամբ մտածելու ըլլան, զիրենք քովէն թաղ ունենալու համար մենք հրաւիրենք նե, իրենք փախչելու էին: Ընդ հակառակն կամաւ և յօժարութեամբ թաղուելու եռանդով եամբ կրօնքնին ու խղճեքնին քննողներով և երկրաւոր արարած մարմնութեան ձեռք զարնելով մեղի կրնան թէ, Գերեզմանաւորներ Հայոց է. մենք ալ որովհետեւ Հայ ենք, ուրեմն գերեզմանաւորներ մերն ալ է: Ահաւասիկ գաճաճի խելքով և հսկայի լեզուով դուրս տրուած հաւաքաբանութիւն մը, որ ջուղայեցոյն տրամաբանութեամբ հապաւ կրնան Հայերն ընկրկել:

Երբայր իմ, բաժնի հակառակն ըսող չկայ քեզի. մենք ալ գիտենք, որ Ելմիածնի կաթողիկէն և Երուսաղէմի սուրբ Զատիկայ վանքը Հայոց է. դուն ալ որովհետեւ Հայ ես, ուրեմն Ելմիածնի կաթողիկէն և սուրբ Զատիկայ վանքը քու կդալ է: Եկո ուրեմն, ձեռքդ տուր ինձի, երթանք դէպ ի կաթողիկէն և դէպ ի սուրբ Զատիկայ: Բայց ճարտար չեղած քեզի առաջուց դեմ, որ մենք այն տաճարներուն մէջ խաչովէ խմելու կամ սանձաւու չափելու չպիտի երթանք, այլ, տաճարներուն դուռնէն ներս մտածնաւս պէս, նախ մեղքերն չուշտակ վարդապետին ականջն ի վար մեկնի մեկնի պիտի ըսենք: Ետքը, անդիս սուրբ գերդարին տէգն ու Լուսաւորչի սղը, սագին ալ, սուրբ Զատիկայ գլուխը պիտի համբուրենք: Ետքը, անգանին առջին երթալով, Առաջի պատասխան տուն, յաւի խաչի քառանկէն երթալով, պիտի ըսենք, և երկրպագութենէ վեր ելած աստեանի ալ երեսնիս պիտի խաչանքենք. դուն ալ մտաւորներդ աչքդ շնորհելու վրայով խաչանքենք կը փախչես: Անկէ զատ, սուրբ Զատիկայ տաճարն դուրս ելալուս ետեւ, բակին մէջ Աբնան ճարգաբէն գերեզման ալ կարելի է քեզի համբուրել տան: Բանիդ կուզոյ այս և ուր անպատշաճութիւնք: Չէ: Վրայ չեմտար:

Ուրեմն տեղերն տիրի ընենք, և հաւաքաբանութիւն նիս ուղղելով ըսենք թէ, Կտիրեն—Եստիտիսի գերեզման, նաւաւոր Լուսաւորչիան Հայոց է. որովհետեւ Միկիթեան կարապետը Լուսաւորչիան Հայ չէր, ուրեմն Կտիրեն—Եստիտիսի գերեզմանաւորը ոչ Միկիթեանն է և ոչ Միկիթեան տաճարն: Այդ ինչ կրնան միտ գիր և աղէկ խոսք, մէջը կրօնք, և մանաւանդ Կապապատիսի կայ: Թէ որ վրայ գլուխդ փռւ ժող չըլլար նե, ես իմ գերեզման քան տարի համար յօժարութեամբ քեզի կը ձգեմ, գնա իմտեղս հանգիստ պտակէ:

Բայց դուն ինձի ասոր պատասխանը տուող տեղը, տաք ջած աչքով չորս դիմ հակասութիւն կը փնտրես, և վերի հաւաքաբանութեանդ վրայ ձեռնարկութիւն մին ալ յաւելցանելով, կրնա թէ, Մեռելոյ գերեզման չէ քաւը Գրեգորիէն ինչ հոգւայ դէմ և Կապապատիսի: Ասիկայ ըսողը դուն չես միայն, սովորութեամբ Լուսաւորչիան էմ ըսող լուսաւորչի կաններ ալ կան, որ տղայի լեւան տակը կեցած տեղերնին անդիս լեւան արձագանքը կրկնենք քեզի համաձայն: Բայց ճշդեցէք առարկութիւնիդ, և ըսէք թէ, Նճիճի մեռել մը, այսինքն իր իրաւոյցը համար գերեզմանապաշտ չգտնաւք դէմ մեռելոյ մը գերեզման լիպաւ Բաբարուսիէն և Վարդապատիսի է. և այն աստեղ թերեւ ձեր և մեր դատաստանը միայն և արդարութեամբ միտաւ կըլլայ:

Վասն զի, ինչպէս որ մեր օրագիրները ճահողաբար յիշեցին, Հայերն սագին տեղին իրենց կրօնակցաց գերեզմանին դուրս ձգուած պաշտօնական զերեզման ընծայելէն զատ, Կրկնիկայ մէջ ալ ձեր կրօնակցի Անդղիացի զորականին մեռելները որ դուք ձեր գերեզմանէն մերձած էիք, մեծանձնութեամբ ընդունեցին և Անդղիացի գերեզմաններն ալ որ Միկիթեան գերեզման չորակուելու համար այդպէս գտնաւորուել կը բողբէ և աշխարհօրէն կայտաւորուելու կար, այն աստեղ չորս հակաութեան ձայն մը չի հանց:

Բայց Միկիթեան կատարողութեան մէջ նման է մեռել մըն էր. և Հայերն իրենց գերեզմանատան մէջ անոր քրիստոնէաբար կամ մարգարտարար գերեզման մտաւ ջանքերու պարտաւորութիւն ունենալ արդեօք: Կամ թէ՛ երեկ իրիկուն նըժգինն մեկուն տուն հիւրընկալութիւն ընելու համար, դուն,

աս առտու հետ կուրելդ ետեւ՝ աս իրիկուն անկողնիդ սենեակի մէջ բերիլ փռելու իրաւունք և համարձակութիւն ունիս արդեօք: Բաւերուս ետեւէն գալով, դուն դատէ ասիկայ:

Դուն գիտես, որ մինչև տասուերկու տարի տաւջ մենք ձեզի հետ այս գերեզմանաց նուիրական արտին մէջ տարուէ տարի ջորեն կը սերմանէինք յանձնաւորութիւն բուսցունելու համար: Դուք, որ մը, Հայոց տղային աղէտքն անեցունելու համար, Հայոց դժնեայ ճակատագրին առաջնորդութեամբ Ամերիկացի երկրագործներու պատահելով, նոր դաս և նոր ուսումն առիք, և ձեր նոր գիտութեամբն եկաք յեղակարծ մեղի ըսիք թէ, մեր ցանածք ջորեն է, ձեր Լուսաւորչիականաց ցանածն ուրմն է: Ի՞նչ աղէկ, զատուիք ուրեմն, բարեկամ, մենք չենք ուղեր, որ մեր որովհետեւ ձեր ջորեններուն հետ խառնելով, հնձոց օրն ալ երկնաւոր մշակներուն մէջ ջորեն և որմն գտնուելու կուր մը հանենք:

Դուք ձեր խոտակրութեան հետ արարողութիւնիդ և տաճարիդ զատած տեղերնիդ մտացն էիք մեռնելիդ: Դուք չկոտայէք, որ ուրիշ կրօնքով մեղին զատուող ուրիշներն ալ իրենց եկեղեցոյն հետ զատ գերեզմանատուն հայկայթեցին իրենց: Կամ թէ արդեօք Նիկիմիդիոյ մէջ հող գտնաւորուող ետեւ կատարողութեան մէջ կառավարութիւնը հող ձեռքի կը խնայէր: Ի՞նչպէս կըլլայ, որ Նիկիմիդիոյ մէջ և ուրիշ տեղերանք ձեզի զատ գերեզմանատուն ճարելուդ ետեւ, կատարողութեան մէջ միկիթեան մեր գերեզմանատուն մէջ թաղուել կը ձգենք, կը կուրել, չորս դին կազմէք, և սպառնալով, պէտք Բաղէլ քամ: Գեղաճ էլի, պղտիլ ինչո՞ք կըլլէք մեղի:

Ինչպէս ու երկող տեսնք, և պղտիլն ու մեծն ալ ձեր խելքին կանգունով չարեցնէք, բայց յանուն Աստուծոյ, սկզբունքիդ ու գործերիդ համեմատեցէք իրարու հետ, և հակասութիւնիդ նշմարելով, կամ բողբալանութիւնէն հրաժարեցէք, կամ Եստիտիսի—Եստիտիսի գերեզմանատունէն: Միկիթեան գերեզմանութեամբ քննէք նե, կրնաք հասկնալ և համարել, որ բողբալան ըլլալ և Լուսաւորչիական հետ թաղուել չըլլար միանգամայն. վասն զի, Լուսաւորչիական եկեղեցոյն յարկին տակէն ձեզ հեռացունալ ինչ էր նե, գերեզմանատան մէջն պահաս չէ:

Գերեզմանատունը Հրէից համար անձամ կըլլի սխալման մըն է. Մահմետականաց համար անձամ կըլլի միկիթ մըն է, և քրիստոնէից համար ալ անձամ կըլլի եկեղեցի մը: Բայց որով հետեւ քրիստոնէաց քրիստոնէութիւնը, քրիստոնէութեան ստորաբաժաններ և յանուն քրիստոնէ երկնական քրիստոնէութեաններ ճարտարներն, ուսան, Բողբալանին, Յուսկանին, Հռոմէականին և Լուսաւորչիականին գերեզմանատուններն ալ, Բողբալան, Յուսկան, Հռոմէական և Լուսաւորչիական տաճարներ կամ եկեղեցիներ են անձամ կըլլի: Ինչ որ եկեղեցաց կամ տաճարներուն մէջ կըլլայ, գաւառութիւն, ժամերգութիւն, խաչելութիւն, աղագիտութիւն, չորստաւութիւն, որդաստարութիւն և հերեպիտութիւն, նոյն բաները գերեզմանատան մէջ ալ կըլլայ անխափսի, և աւելի մեծ հանգիստելով: Այս տեղն է արդեօք, որ բողբալանն ու Լուսաւորչիականն իրար ըմբէ, իրար շփոթելու կուզէք:

Քաբէ, թէ որ կրօնները գերեզմանատանց դուրսի դին կանկ առնին, թէ որ թաղմանական հանգիստները հանկե ներս շնամային, թէ որ հաւատարմութեան աղանդիկ ծնողները հաւատարմութեան իրեն աղանդիկ թաղմանական լուսկութեամբ, և հասարակաց արատաւօրք միայն հողերնին ցուցնելով, ա՛հ, այն աստեղ Միկիթեան կարապետ Միկիթեան կարապետին հետ առօրին շփաղանքը նշմարելու ըլլային: Բայց հորդ հոգուն ըլլալ միտ գիր, բանն անանկ չէ. աղանդիկ ծնողները, Միկիթիկ օրդի, Մահմետի օրդի, Գիտարտի օրդի, Աթմետի օրդի, և ալ Լուսաւորչի օրդի, Լուսաւորչի օրդի, Կարմիրի, Զուլիկէի, և ալ խել մը է: Ի՞նչ օրդի կը թաղու ինկար իրար նոր վերջ:

Կրօններն իրենց հանգիստներն ու աղանդներով կամ միմեծներով մինչև տաղանց եղբայր կըլլան, և արարողագրութեան այ մարդը հային մէջ զուգելն ետեւ ալ ինքիդ լուսն շնորհելով, իւրայնին իւր իրենց անջնջող խոտակրութեան նոյն պահին ի վար անդրաշխարհան ճարտարութիւններն ու

նին հաղորդելը: Մէկն իրենին ձեռքը դրամ մը պիտի խօթէ, որ Վատախոտար կամարկին գլուխը հասած առնեն իր անցքը վճարէ: Միւսը կարմիր ծովուն աշխարհագրութիւնն իրենին ձեռքը պիտի տայ, որ անկէ անցնելով երթայ Հ. Արքահա մու գիւղը Մովսիսի քովիլը բազմի, կեանք ընէ: Մէկը, իրեն իստիւ պիտի պատուիրէ, որ ծամբան մարդու բարեւ չի տալով, Տիբերիս գետն 'ի վեր ուղղակի նաւարկէ մինչև այն դրանն առջին, ուր Պետրոս բանալին ձեռքը գիշեր յորեկ իրեն կսպասէ: Միւսը աշխարհք նդովելով պիտի խախտուէ իրենը, որ Պղատունի վերջին աղիւնն Աղէքսանդրիոյ փողոցներուն մէջ կառքէն վար քաշելով փողոտող խնդրիկ սուրբերուն խռմին երթայ մօրսայ: Մէկը պիտի հաւատացունէ իրենին, որ գարծոց և արգենաց երաշխիքը մէկ գի գնելով, հաւատով միայն Միսիսիիսի հասնեն 'ի վեր լողալով կրնայ մինչև Լուսերի ալ պատանարանը հասնիլ:

Ասոնցմէ վերջը, խելճ քահանային մէկն ալ Հայուն մար մինը խաչիւ կրելով իրեն պիտի պատուիրէ, որ ինչպէս իր եկեղեցին աշխարհ խաղաղութեանն ու եկեղեցւոյ հաստա տութեանը համար կաղօթէ և ուրիշ եկեղեցւոց թշնամանքն իր վրայ թախած տեղը ինք ուրիշները շիթշնամանք, նայնպէս իր սրբին ալ իր հանգիստէն ճանապարհը ամենեւեմ հետ խաղաղութեամբ երթայ, ճակատը խաչի նշան ունեցողները համ բուրէ, չունեցողները կարեկցութեամբ ողջունէ, և ճամբուն վերջը հասած առնեն նայի, որ Չրիգոր Լուսաւորիչ, Սահակ Պարթև, Մեսրոպ վարդապետ և Ներսէս Կրայեցի՝ որ դժոխք՝ որ գէհեան՝ որ տարաբար՝ որ սանդարմեո ժողոված ըլլան նէ, անձկութեամբ երթայ մէջընին մանայ: և մարդկային ազգն իրենց խժական կարծիքէն չըլլալուն համար լըբութեամբ նդողնեցուն ծաղկաղարք դրախտէն աւելի ընտրէ կրայեցւոյն դժոխքը, թէ որ երբէք կրայեցին դժոխոց դատապարտող աստուածութիւն մը կրնայ ըլլալ:

Այս վերջինն, ինչպէս որ ուղեն նէ կը տեսնես, ամենեւն լաւն ու բանաւորն է, բայց դուն ալ ճիշդ անկէ է որ զըռէր հեռացեր ես: Արիկայ բանիդ չեղալէն ետե՛ գնա որոհեա կուղեն նէ իրաւայնո՛ւ եղիր, բայց՝ ուր որ երթաս նէ գիտցած եղիր, որ գերեզմանը տաճարին անձամ կոյժ երկուոր եանի է, և քանի որ եկեղեցիներէն բաժնուած ես գերեզմա նաց մանաւկից չես կրնար ըլլալ. ուստի, ես ալ դուն ալ մէկ տեղ մէկ հողի մէջ պառկելու համար, սպասելու ենք, որ աշխարհ մի հօտ և մի հովիւ ըլլայ:

Կարծեմ թէ ըրած պահանջմանդ անտեղի, և նոյն իսկ քու սկզբանցդ՝ քու զգածմանցդ՝ քու համոզմանցդ՝ ու կրնիդ հակառակ ըլլալը դատմանն օրինօք և ստորոգմութեամբ բացատրեցի քեզ: Քեզի հասկըցուցի, որ եկեղեցիէն զատուելէն ետե գերեզմանին մէջ միանալը եկեղեցւոյն հետ միանալ է. և որովհետեւ քու միտքդ եկեղեցւոյն հետ միանալ չէ, ուստի, գերեզմանին մէջ տեղ պահանջելը հաւատքիդ հակառակ է: Արիկայ մտածելով, համարէ, որ Եսիրեն—խափուօթի մէջ յուզած խռովութիւնդ մէկ կողմէն հաւատքիդ, մէկ կողմէն ալ ազգիդ թշնամութիւն էր. գերեզման տաճարու համար հաւատքդ արհամարհեցիր, ազգդ օտարին ու ինն լաւ նշտ ալ ըրիր, և ուրիշ օտարներու ալ ստնախիս ընելու ձգեցար, թերեւ իսկ ըրէ չհաննելով:

Հիմայ որ փորձէ ընել ընցունելիդ և ու խելքդ ըրածիդ հասած է, ուշ գիր, որ ասկէ ետեւ ասանկ բաներու վրայ ազգիդ հետ չմարտնչիս: Վասն զի, նախ, դուն աւետարանական ըլլալով, քեզի պարտք է, ուր և իցէ և երբ և իցէ, մի կալ հակառակ չարին թէ որ բարին դուն, և շարք հա կուսակորդք ըլլայ: Երկրորդ, ազգ մը սրբափ տկար և անցոր ըլլայ, այս դարուս մէջ իր իրաւունքը որ և իցէ հարստացողն դէմ կրնայ պաշտպանել, և մանաւանդ անգղիացւոյց դոր ծակաղնեան դէմ. վասն զի, Անգղիացւոյց ազգն ու պետութիւնը՝ աղաքութիւնն ու աղաքամտութիւնը այն սահմանը հասուցած են, որ մանաւանդ տկար ժողովուրդ մը իրենց դոր ծակաղն կողմէն տեղ մը հարստահարութիւն կրնալ ըլլայ նէ, կրնայ աւերադրով մը պետութեան, և յօգուածով մը ժողովրդեան բողբել, և քաղաքով է որ իրեն հաւուցումն կըլլայ:

Թէ որ Հայոց ազգը եղածները պատճառօքը հանգերձ գրելով Թայմ օրագրին խրկելու ըլլար, թէ որ Անգղիոյ Ժողովուրդը՝ Բաղրամինթը՝ Նախարարութիւնն ու հրէշտակա բարոյ Թագուհին իմանար, որ մեծին Բրիտանիոյ ազատ քաղաքացին Պօլոյ Պատրիարքարանին մէջ բռնաւորի դէմք առեր և սպառնացեր է, որ «Վսմ այն մեռելը գերեզմանատան կեդրանը կը թաղուի անուշութեամբ, և կամ արիւն թափուելով իր խօսքը կըլլայ, ո հաւատարի եմ, որ բոլոր Անգղիա միաբերան և մէկ օրուան մէջ կը վճռէր, թէ կրօնամտութիւնը Հայոց ըրածն էր, եթէ հարստահարողներուն է: Բայց Անգղիա չէ մի այն աշխարհ. ասդին Գաղղիական բողաշունչ ազգն ալ կայ, որ Արքեպիսկոպոսի հարստահարութեանց դէմ՝ արշաւելու կը պատրաստուէր կոր, և ձեր անկաւութեանն 'ի նպատակ դրուած ներն արժանապէս արհամարհեց, իրին ճշմարտութեանը խելամուտ եղող օրագիրներն 'ի նպատակ Հայոց գրեցին, և մէկն ալ 'ի նպատակ հարստահարողաց չգրեց:

Ուշ գրեց, որ երկարակատուութիւնը շոգին ու մամուլը Եւրոպան ամբողջ դատաստանարան և Ժողովրդոց միտքը դառաւ որ մը ըրած են, և 'ի քթիքէր ական դառն կառաւարկներն և պատասխանն աշխարհ կը ծաւալեն: Գիտցիք, որ Լսնուս մարդկային իրաւունք եղածը Պօլոյ մէջ Հայոց անկաւութիւնն չիկրնար ըլլալ, Հաւատացե՛ք, որ բոլոր Եւրոպայի մէջ՝ իւրաքանչիւր կրօնից գերեզմաններն որոշուած են, և ինչպէս որ Անգղիոյ դեռպանը չկրնար Հրէից քաղաքին փարիզի արքեպիսկոպոսին քով թաղել տալ, նայնպէս չէր կրնար զՄիսիսիսի լալ Լուսաւորչական Հայոց որ և իցէ անհատին քով թաղել տալ:

Բայց վերջապէս, անաշառութեամբ դատելով, Հայոց ամօթ չէր արդեօք մահկանացուն մը գերեզման զանալ: Մենք ատոր վրայ արդէն մանրասխաղութեամբ խորհրդածեցինք, և նորէն խօսքը կրկնել շաղկապատութիւն է: Այս ամօթ է, բայց ամօթ մը, որ մեծն Բրիտանիան շուրջ պատող մշտնջենաւոր մարախողն պէս, բոլոր մարդկութեան ճակատը միահարդն ծածկած է: Հայոց ազգը մարդկային ազգին ճակատն այս ամօթը վերցունելու համար, աշխարհ մէկ կրօնք ընելու, և Ագամայ գաւակ ծնողներն իրեւ Ագամայ գաւակ թաղել տալու է: Հայոց ազգն աշխարհքն երեսն ասանկ ահա գին յեղափոխութիւն մը ընելու կարողութիւն չունենալով, ստացուածոց հաստատեալ օրէնքն իր ստացուածոց վրայ քաղելու փորձ չիկրնար ընել, և դէնն երկողին իր ստացուածքը յափշտակել տալով, եղբայրսիրութեան համար հասարակական չիկրնար ըլլալ: Ահա վերջին խօսքը:

Բայց թէ որ Խաղաղ Լուսաւորչականներն իրենց ստացուածքն ու իրաւունքը պաշտպանելով, և երեկ կամաւ փոխուածնին այսօր հարկաւորաբար չիտալով անկաւութիւն և արիւնքութիւն ըրած կըլլան նէ, աւետարանական լուսերորդւոյն իր թողունք մտմտալ, որ իր բաժկներ կռնկէն հանողին իր շուպիկն ալ վրայ տալու (՝) պատուէր առած տեղը երբ որ ինք ուրիշն շապիկը յափշտակելու աշխատի նէ ինք ինչ կըլլայ:

Խ. Պ. ՄԻՍԱԲԵԱՆ

Փարիզ. 1/15 սեպտեմբեր 1860

ԱՋԱՏՈՒԹԻՒՆ

Աղատ Աստուածն այն օրից,
Երբ հաճեցաւ շունչ փչել,
Իմ հողանիւթ շնուածքին
Կենդանութիւն պարգեւել.
Ես անբարբառ մի մանուկ
Երբու ձեռքս պարզեցի,
Եւ իմ անցոր թիւերով
Աղատութիւնն գրկեցի:

Մինչ գիշերը անհանգիստ
Օրօրացում կապկապած
Լայկա էի անդադար ,
Մորս քունը խանգարած ,
Խնդրում էի նորանից
Բազուկներս արձակել .
Ես այն օրից ուխտեցի
Ազատութիւնը սիրել :

Թոթով լեզուիս մինչ կապերը
Արձակեցան , բացվեցան
Մինչ ծնողքս իմ ձայնից
Խնդացին ու բերկրեցան ,
Կախկին խօսքն որ ասացի
Չէր հայր , կամ մայր , կամ այլ ինչ .
Ազատութիւն , դուրս թռաւ
Իմ մանկական բերանից :

« Ազատութիւն » ինձ կրկնեց
Ճակատագիրը վերեւից .
« Ազատութեան դու ղինուոր
Կոմիս գրվիլ այս օրից :
Ո՛հ , փշտ է ճանապարհդ ,
Քեզ շատ փորձանք կ'սպասէ .
Ազատութիւն սիրողին ,
Այս աշխարհը խիստ նեղ է : »

— Ազատութիւն , — գոչեցի , —
Թող սրտոյ իմ գլխին ,
Փայլակ , կայծակ , հուր , երկաթ ,
Թող դաւ դնէ թշնամին ,
Ես մինչ 'ի մահ , կախաղան
Մինչև անարգ մահու սիւն ,
Պիտի գողամ , պիտ' կրկնեմ ,
Անդադար , Ազատութիւն : (1)

(1) Տես Հիւսիսափայլ . 1889 . Թիւ 9 .

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ՏԵՏՐԱԿԲ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԴԱՐ

ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ Գ . ՏԵՅԻՄԵՆՃԵԱՆԻ
ԹՈՒԹԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

Խմբագրութեամբ Ա . Հիւսիսափայլի

ՍԷՐ

Խմբագրութեամբ Ա . Նիկոլայեանի ,
Լրեր կիսամսեայ հանդէսներ երեցան .բիւ

ատենէ 'ի վեր մըր աղէկ մըր գէշ . բայց ամենն
ալ ազգին օգտակար ըլլալու նպատակաւ :
« Գէշ գիրք մը չը տեսայ , որմէ բան մը չը
սովորիմ , ըսած էր Սօնդէսքիէօ . ասանկ ալ ա-
սոնցմէ գէշ մ'ալ կայ նէ » դարձեալ օգուտ
մը կարելի է քաղել . սա ալ խոստովանելու
ենք , որ շատ գէշ երեցած լրագիրներ ժա-
մանակին հետ կ'աղէկնան ու ազգին ծառա-
յութիւններ կրնան ընել :

Աղէկ յօդուածներ տեսնուած է ասոնցմէ
մէկ քանիին մէջ և կը յուսացվի , որ այս ըն-
տիր յօդուածները գրողը օր մը աւելի որոշ
կը ճանցրվի :

Երեւելեան Դարն ու Սերը փնտռելու է
Քրգլար-աղասի խանը թիւ 5 սենեակը և
Մարգարեան գրատունը , իսկ Թուրքիոյ
Թերյապիրաց ընկերութեան գրասենեակը և
վերջիչեալ գրատունը :

Նաև՝ Սերը Լյուսի Բայմաքճըլար ըսված
փողոցը և Պուլիար Լօրկիին քեարխանէն նա
ևս Սերին տեղն է ամառը Քէստանի-սուլին
և Թաշ-տէլէնին գլուխը : Իսկ Թուրքիոյ
կը գտնուի Բալեաքճընէրուն գլուխը , Բար-
մաք-քաբու ըսված փողոցը Պարսիկ թէմպե-
քիճիին խանութը :

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԵՏԵԼՆԻՐ

ՀԱՄԱՌՈՏ ԲԱՌԳՐՈՒԿ

ՏՊԵԱԼ Ի ՓԱՐԻՉ

309 հատ 18 քառակուսի հարիւրամեդր
պարունակող խոշոր երեսներէ բաղկացած
Հայերէն Տաճկերէն և Ֆրանսերէն ԱՅ-ԲԵ
ԳԻ ռիւ մէկտեղ բառգիրք մըն է ասի՝ չորս ե-
րես յառաջաբանով և մէջը ծառայելի և
չ'ըսվելով՝ Վէնետիկի և Վէնայի միաբա-
նութեանց չը նմանելով :

Այս փոքրիկ գրքուկը կը ծախուի խիստ
աժան դնով այսինքն 7 ու կէս ֆրանքի կամ
ստակներուն այսօրուան գինովը 39 1/2 դրշի :

Այս մատենանը Բիթերյապիրաց գրասեն-
եակը և գրավաճառներուն քով կը ծախուի
(Թէ որ աժընայ) :

ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ

Յ . Գ . ՍԵՂԱՃԵԱՆ

Ի ՂԱԼԱԹԱ Կ . ՊՕԼՍՈՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻԿԵԼՏԻՍԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓՈՂՈՅ ԹԻԻ 17

Յ. Հարթման պատկեր

Երկաթ գլուխը իրաւունք ունի եղեր կնիկներուն քովը չը նստելուն.
Սենեակին մէջ տեղ չէ մնացեր: